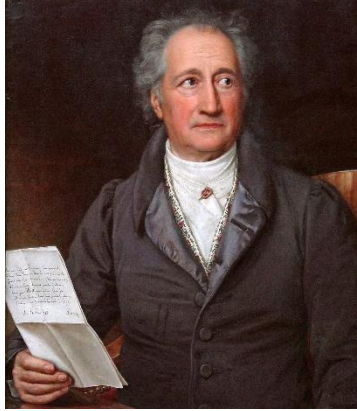

Azərbaycan Respublikası
Mədəniyyət Nazirliyi

F. Köçərli adına
Respublika Uşaq Kitabxanası

Dünya söz sənətinin karifeyi Höte

İohann Volfqanq Hötenin 270 illik yubileyi münasibətilə mərkəzi kitabxanaların uşaq şöbələri, MKS-nin şəhər, qəsəbə, kənd kitabxana filialları üçün hazırlanmış metodik vəsait

Bakı – 2019

Tərtibçilər:

**Aynurə Əliyeva
Sevil Əhmədova**

Redaktor:

Könül Ağazadə

**İxtisas redaktoru və
buraxılışa məsul:**

Şəhla Qəmbərova
Əməkdar mədəniyyət işçisi

Dünya söz sənətinin karifeyi Höte: İohann Volfqanq Hötenin 270 illik yubileyi münasibətilə mərkəzi kitabxanaların uşaq şöbələri, MKS-nin şəhər, qəsəbə, kənd kitabxana filialları üçün hazırlanmış metodik vəsait / Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyi, F. Köçərli ad. Respublika Uşaq Kitabxanası ; tərt.ed. A.Əliyeva; ixt.red. və burax.məsul Ş. Qəmbərova ; red. K. Ağazadə. - Bakı : F. Köçərli ad. Respublika Uşaq Kitabxanası, 2019. - 21 s.

©F. Köçərli adına Respublika Uşaq Kitabxanası, 2019

Tərtibçidən

Yaşamaq istəsən, vuruş həmişə!

Azadlıq layıqdır o adama ki,

Atla bu yolda hər an döyüşə!..

Alman ədəbiyyatının zəngin tarixi var. Böyük ənənələrə malik olan bu ədəbiyyat ayrı-ayrı vaxtlarda bəşər mədəni fikri xəzinəsinə neçə-neçə düha bəxş etmiş, bədii-fəlsəfi təfəkkürün parlaq nümunələrini vermişdir. Alman ədəbiyyatının dövrümüzə qədər gəlib çatmış ən qədim yazılı abidəsi IX əsrin əvvəllərinə aid olunan “Hildebrant nəğməsi” qəhrəmanlıq eposu hesab edilir. XVIII əsrdə alman ədəbiyyatı maarifçilik ideyalarının təsiri ilə inkişaf edirdi. Bir sıra tənqidçilər, habelə “Fırtına və təzyiq” ədəbi cərəyanının nümayəndələri Almaniyada maarifçiliyin əsas nümayəndələri olmuşlar.

Alman ədəbiyyatının “qızıl dövrü” Lessinq, Höte və Şillerin adı ilə bağlıdır. Dünya söz sənətinin karifeyləri olan məşhur alman yazıçılarından bir çoxunun – Hötenin və Lessinqin, Şillerin və Haynenin, Nitsşenin və Hessenin, Hauptmanın, Remarkın, Böllün və başqalarının əsərləri və parlaq ədəbi irsindən nümunələr artıq dünyanın müxtəlif xalqlarının dillərinə, o cümlədən Azərbaycan dilinə tərcümə olunmuşdur.

Höte, əlbəttə ki, ilk olaraq dünya ədəbiyyatının ən gözəl lirik şairlərindən biridir. Onun poeziyası təxminən, otuz beş min misradan ibarətdir. Poeziyanın elə bir növü yoxdur ki, Höte həmin növdə nümunəvi əsərlər yaratmasın.

Böyük alman mütəfəkkir şairi İohann Volfqanq Hötenin 270 illik yubileyi münasibətilə yazılmış bu vəsaiti işləməyi özümüzə borc bildik. Vəsait iki hissədən ibarətdir. I hissə “*Naturalist qələm sahibi Höte*” adlanır və İohann Volfqanq Hötenin həyatından bəhs edir. II hissədə isə onun yaradıcılığından bəhs edən tədbirlərdən söhbət açılır.

Həyat və yaradıcılığı

Yohann Volfqanq Höte qədim alman ticarət şəhəri olan Frankfurt-Maynda, varlı bürger Yohann Kaspar Hötenin (1710-1782) ailəsində dünyaya gəlib. Atası imperiya məsləhətçisi, keçmiş vəkil, anası şəhər zadəganının qızı olub. Höte evdə yaxşı təhsil alıb. 1765-ci ildə Leypsiq Universitetində təhsilini davam etdirib. 1770-ci ildə Strasburqda dissertasiya müdafiə edərək Hüquq elmləri doktoru elmi dərəcəsi alıb. Yaradığı iki hissədən ibarət ölməz “Faust” dram-poeması dünya ədəbiyyatının ən gözəl nümunələrindən biri sayılır. Hötenin digər məşhur əsərlərinə çoxsaylı şeir-poemaları – “Vilhelm Meysterin təhsil illəri”, “Gənc Verterin iztirabları” adlı məktub-romanı, “Seçmə oxşarlıq” adlı qismən avtobioqrafik romanlarını misal göstərmək olar.

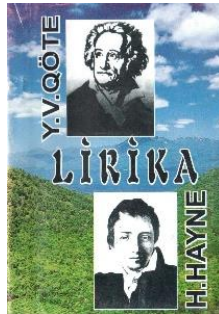
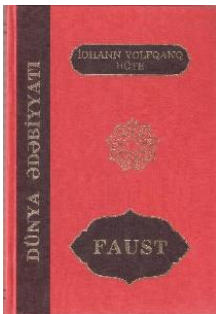
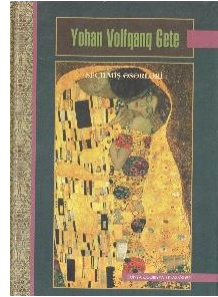
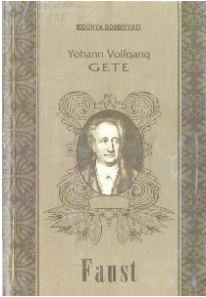
Alman şair-dramaturqu, mütəfəkkir və naturalisti Höte alman ədəbiyyatının və XVIII əsrin sonu - XIX əsrin əvvəllərində Almaniyada Veymar klassisizmi hərəkatının ən önəmli simalarından biri idi. Veymar hərəkatı o dövr Avropa və Almaniyada İntibah, Sentimentallıq, “Tufan və Həmlə” və Romantizm ədəbi-fəlsəfi cərəyanları ilə eyni dövrdə baş vermişdir.

“Faust” və “Rənglərin Nəzəriyyəsi” əsərlərində Höte bitkilərin morfoloqiyasına dair elmi fikirləri ilə Darvinə ciddi təsir göstərmişdir. Höte yaradıcılığı sonralar ümumilikdə Avropa musiqisi, dramaturgiyası, poeziya və fəlsəfəsinin əsas ilhamverici qüvvəsinə çevrilir.

Hötenin “Gənc Verterin iztirabları” adlı romanı, Romantizmin erkən mərhələsində ona yazıçı kimi böyük bir şöhrət qazandırdı. Həqiqətən də, “Gənc Verterin iztirabları” romantik hərəkata təkan verən “qığılıcım” hesab olunur və hətta dünyanın ilk “bestseller” i adlandırılı bilər. Yohann Volfqanq Höte 22 mart 1832-ci il (82 yaşında) infarkt (deyilənlərə görə) nəticəsində həyatını itirmişdir.

Yubiley tədbirlərinin keçirilməsi

Alman şair-dramaturqu, mütəfəkkir və naturalisti Hötenin anadan olmasının 270 illik yubileyi ilə əlaqədar olaraq, bir sıra tədbirlər: kitab müzakirəsi, oxucu konfransı, rəsm və şeir müsabiqəsi, icmal, dəyirmi masa, ədəbi-bədii gecə keçirilə bilər. Şairi sevdirmək, yaradıcılığını gənc nəslə və şagirdlərə tanıtmək məqsədilə kitabxanada kitab sərgisi təşkil olunmalıdır. Sərgiyə müxtəlif başlıqlar verilə bilər: “Hötedə İslam təsəvvürü”, “Höte – Mütəfəkkir və naturalist”, “Lirikanın ustadı – Höte”, “Alman ədəbiyyatının təkrarsız ustadı”, “Qərb-Şərq divanını yazan ustad”, “Ədəbi ictimaiyyətin ölməz sənətkarı”, “Təkrarsız qələm ustadı Höte”, “Höte dünyası”, “Dünya söz sənətinin karifeyi”, “Alman ədəbiyyatının təkrarsız ustadı Höte” və s.

Alman şair-dramaturqu Hötenin anadan olmasının 270 illik yubileyi ilə əlaqədar kitabxanalarda keçiriləcək tədbirlərdən biri “*Dünyayla bəhs etmə, dincliklə yaşa, Özünü dərk elə, ömrü vur başa*” adlı **şeir müsabiqəsi** ola bilər. Kitabxanaçı öncə şairin bir neçə şeir kitabını məktəblilərə təqdim edir. Məktəblilər müəyyən etdikləri şeiri əzbərləyərək təyin edilmiş tarixdə kitabxanaya gəlirlər. Qonaqlar və münisflər öz yerini aldıqdan sonra kitabxanaçı hər kəsi salamlayaraq tədbirə başlayır. Şairin həyat və yaradıcılığından, onun ömür yolundan, əsərlərindən və kitablarından qısa məlumat verir. Nəfis şəkildə nəşr olunmuş kitablar hər kəs tərəfindən rəğbətlə qarşılanır.

Birinci iştirakçı “Bu yazın gəlişi” adlı şeirini intonasiya ilə söyləyir.

Bu yazın gəlişi toylu-büsatlı
Gəlir təntənəsi, çal-çağırıyla.
Yoluna gül düzüb bəylə-gəlinin
Təbrikə tələsir öz axarıyla.

Açılıb qızılgül, inciçiçəyi,
Min nazla boylanır bənövşə yenə.
Kərəviz nur saçır bəyin ruhuna
Qulançar gəlinin qədəmlərinə.

İkinci iştirakçı “Səyyahın gecə nəğməsi” adlı şeirini demək üçün səhnəyə yaxınlaşır.

Dağlar uca göy qədər,
Dağlar zülmət yuxulu.
Səssiz-ünsüz təpələr,
Duman, çiskin qoxulu.

Meşə laldır büsbütün,
Quşlar ötmür bu gecə.

Vaxt gələr sən də bir gün,
Uyuyarsan beləcə.

Üçüncü iştirakçı "Sən artıq solmusan" şeirini intonasiya ilə deyir.

Sən artıq solmusan gözəl qızılgül,
Günəşin şafəqi səni oyatmır,
Kədəri gözündə çiçəklənən gül,-
Sənin bu duruşun könlümə yatmır...

Nə olar, təzə-tər çöhrəni göstər,
O nurlu haləndən mən fərəh duyum.
Titrə ləçək-ləçək gözəllik üstə,-
Səni ürəyimin üstünə qoyum...

Açıl, yaraşlıq ver bir də bizlərə,
Solanın nə şövqü, nə nazı olur.
Həyatda bir dəfə doğulur hərə,-
Həyatda bir dəfə... öz yazı olur...

Növbəti iştirakçı öz şeir növbəsində səhnəyə yaxınlaşır.

Dağlar uca göy qədr,
Dağlar zülmət yuxulu.
Səssiz-ünsüz ləpələr,
Duman, çiskin qoxulu.

Meşə laldır büsbütün,
Quşlar ötmür bu gecə.
Vaxt gələr, sən də bir gün,
Uyuyarsan beləcə.

Beləcə, təxminən 10-12 iştirakçı növbə ilə əzbərlədikləri şeirləri söyləyirlər. Münsiflər heyəti müsabiqənin qaliblərini

müəyyən etdikdən sonra onlara diplom təqdim edilir. Həmçinin qaliblərə hədiyyə və şairin müxtəlif adda şeir kitabları verilir.

Kitabxanada keçiriləcək ənənəvi tədbir forması kimi “*Ədəbi ictimaiyyətin ölməz sənətkarı*” adlı **oxucularla söhbət** keçirilə bilər. Tədbirdə kitabxanaçının dəyərli məlumatlarından sonra iştirakçılar və oxucular ədibin həyat və yaradıcılığı haqqında öz fikirlərini bildirirlər.

Kitabxanaçı: Bu gün “İngilislərçün Şekspir, ruslarçün Puşkin kimdirsə, Höte-almanlar üçün odur” fikri ilə davam edib, yaratdığı obrazların cəmi qədər maraqlı bir həyat yaşamış bu şəxsiyyət haqda düşüncələrimizi paylaşmaq qərarındayıq.

I iştirakçı: Dünya ədəbiyyatşünaslığının qənaətinə, alman ədəbiyyatına ilk və füsunkar müasir şeiri gətirmiş Hötenin yaradıcılığı XVIII əsrin sonu – XIX əsrin əvvəlində milli alman mədəniyyətində hakim mövqe tutur.

II iştirakçı: Sadə müasirlərinin fikrinə, dahiyənə münasibətlərindən çoxlarının çəkdiyi bu “yekə kişi” hündürlükdən dəhşətli dərəcədə qorxar, bu fobiyasına qalib gəlməkçün hər gün Strasburqdakı Müqəddəs Münster kilsəsinin başına çıxınca tələşdən “sarısını udar”, yerə düşdükdən sonra isə sevincindən uşaq kimi atılıb-düşərmiş...

III iştirakçı: Dünya ədəbiyyatının “ən mükəmməl əsərlər və ən seçkin obrazlar qalereyası” xəyalatına dursaq, gümanımca, “Faust” la Faust ilk onluqda görünərdi. Eləcə də, büsbütün öz həyat-amal kredosunu, daim bəşəriyyətə cəzbdə olan fərdi düşüncə, dünyabaxış, aləmidərk kimi tərz-təmrinlərini güzgüləyən bu əsərin müəllifi...

Ölümündən bir il əvvəl tamamladığı (mənaqə “xoşbəxtlik” ehtiva edən) “Faust” da daim axtardığı xoşbəxtliyə, daxili ehtiras və sevgilərinə nail olmaqçün müxtəlif yollara (hətta şeytanla ortaqlığa) əl atan Faust obrazı ilə bəşəri insan xarakterini və davranışını ədəbi-bədiiliyin ecazkar bir

nümunəsində təsvir edən Höte, insanın öz nəfsi yolunda nələr edə biləcəyi “istedad” ını bütün gizlinlərinədək faş edə bilmişdir. İnsan münasibətlərinin, elmin, ən ümumbəşəri “fənn” olan fəlsəfənin bütün sirlərinə yiyələnmiş bu obrazın qarşısında durası yeni bir maneə, konkret desək, heç nə yoxdur. Onunçün hər “bugünkü” dünənki, hər “sabahkı” bugünküdür. Bir bu qalır ki, rastlaşdığı, yaxud, çalışıb əldə etdiyi hər yeni məlumatı xırım-xırdalığınadək, qarşılaşdığı insanları “gözünün içinədək” öyrənsin.

IV iştirakçı: Müəllif öz dahi qələmilə yaratdığı bu dahiyana obrazı bütün günü necə ustalıqla darıxdırır! Yaxud, onun düşüncələrini “daha nə etməli”, “bəs sonra”, “o elə, bu belə, bəs, növbəti mətləbə necə nail olmalı” kimi suallar, nidalar, şübhələr, ehtimallar girdabında necə ustadlıqla vurundurur!..

Bütün bunlara baxmayaraq, bu ədib böyük ədəbiyyatın əzəli-əbədi kredosuna - “humanizm həyatın padşahıdır” həqiqətinə sadıqdır; işlərin qaynar dəmlərində zübur edən (və meydan oxuyub bəhsə girdiyi Tanrıdan Faustun üzərində təcrübə aparmaq icazəsi alan) şeytan Mefisto, istəyi yalnız zövqünü doyurmaqdan, bütün düz-dünyanı gəzib-dolaşmaqdan ibarət olan bu adamı hər gün daha bir cığır sapdırıb yoldan çıxarmağa çalışsa da, Tanrı, Faustun xislətindəki yaxşı ruh səbəbilə, buna imkan verməmək, öz yolundan dönmüş bu bəndənin bir gün doğru yola tapındırmaq əzm-əminliyindədir.

V iştirakçı: Puşkin “Faust” haqqında demişdir: “İlliada” qədim incəsənətin nümunəsi olduğu kimi, “Faust” da yeni dövr ədəbiyyatının nümunəsidir. “Faust” həm də dərin milli, həm də bəşəri hissləri ifadə edən bir əsərdir. Şair burada mövcud alman gerçəkliyinə qarşı, fikir azadlığı uğrunda mübarizə edən qəhrəmanının zəngin daxili aləmini açıb göstərmişdir.

Höteyə sonsuz məhəbbət bəsləyən V.İ.Lenin onun “Faust” əsərindən bu fikri tez-tez misal çəkərdi: “Dostum, nəzəriyyə

yekrəng, ədəbi həyat ağacı isə yaşıldır”. Belinski onun “Faust” unu “dövrünün bütün ideyalarını özündə ehtiva edən bir əsər” adlandırır.

VI iştirakçı: “Gənc Verterin iztirabları” isə, bu humanist ədibi, hələ dünyanın “iç üzünə” nabeləd oxucuya, əsl “sadist” kimi də təqdim edir.

Bütün ömrü uzununu gördüyü, duyduğu həyat-yaşam nüanslarını “Dünyanın misli bərabəri olmayan varlığı, yaranışın, təbiətin əsl möcüzəsi anadır. Heç kim, qollarında bir uşaq tutan ana qədər cazibədar və bir neçə uşaq arasındakı bir ana qədər hörmətli deyil”, “Musiqi sevməyə nə insan demək olmaz: onu sevən insan ancaq yarımdır; musiqi yaradansa tam insan”, “Hiss və ağıl toqquşumunda birinci (hiss) həmişə qalibdir”, “Dostluq əntiq əşya kimidir - zaman ötdükcə qiyməti üstündədir”, “Dünyada ən gülünc istək - hamının xoşuna gəlmək...” kimi postulatlarla ifadə edib, bəşər oxucusu gözündə göylərə qalxmış bu dahi filosof-ədib “İnsana məhəbbət hissi Nizaminin əsərlərində dahiyənə ifadə olunmuşdur” qənaəti ilə yerə - reallığa da enir...

VII iştirakçı: Hötenin ədəbi-bədii aləmində məktublar da, obrazlı desək, “baş qəhrəman” lar mərtəbəsindədir. Onun öz dost-yaxınlarına yazdığı məktubların sayı ömrünün 22-ci ilindən mütaləyə başladığı müqəddəs Quranla tanışlıqdan sonra daha da artır və üstəgəl, Hafızın “Divan”ının təsirilə yazdığı “Qərb-Şərq Divanı” adlı silsilə şeirlər! Bu əsər üzərində işləyərkən böyük şərqşünas professorların köməyiylə ərəb dilini öyrənən Höte 70 yaşının tamamında yazacaqdı: “Peyğəmbərə Quranın nazil edildiyi gecəni - Qədr gecəsini lazımınca qeyd etmək fikrindəyəm”...

Həmin vaxtdan yaranan bu təbəddülat hətta onun müasirlərində “Höte müsəlmanmı?..” şübhəsi oyatmışdı.

Bu sualların yaranmasına real əsaslar vardı ki, onlardan biri də, Tək Allaha təslimiyyət və ibadətə üstünlüklərini şövqlə bəyan etməkdən doymayan bu məşhur xristianın öz “Qərb-Şərq Divanı” barədə qeyd və oçerklər”ində yazdıqları: “Vahid Allaha inam həmişə insanın ruhunu dirçəldir. Allahın 99 sifətini əhatə edən adlarını zikr etmək özü də ən gözəl dua növlərindəndir. Yaradana məxsus olan sifətlərin eyni an və məqamda yad edilməsi Onun mahiyyətinin dərk olunmamasından xəbər verir. Dua edən şəxs heyran və valeh halda Onun iradəsinə tabe olur və aramlıq tapır...”

Yaxud onun Reymerə yazdığı məktub: “İnsanlar dərk edə bilmədikləri və xoşbəxtlik anında tam mənası ilə təzahür edən bütün naməlum qüvvələri təsadüf adlandırırlar. Lakin bu, ən xırda şeydə belə öz böyüklüyünü göstərən, gözə görünmədən hər yerdə mövcud olan Allahın əlamətləridir”.

Onun bu kimi qənaətləri yaxın ətrafındakı xristian düşüncələri “Doğrudanmı, İohann Volfqanq Qurani-ilahi vəhy, Həzrət Məhəmmədi (s.ə.s.) - Allahın peyğəmbəri kimi qəbul edir?” kimi təəssüf-təəssübkeşlik suallarına qərğ edirdi...

Hələ 1813-də bir alman əsgəri onun üçün İspaniyadan Qurani-Kərimin sonuncu surəsi (“Nas”) yazılmış qədim bir ərəb əlyazması gətirəcək və şərqşünas dostlarının köməyi ilə onun üzünü köçürüb, mənasını anlayan Höte hər yerdə bu hadisəni Allahdan göndərilən ilahi əlamət kimi yozacaqdı...

1814-də rus ordusundakı müsəlman başqırdların qıldığı “camaat namazı”nı müşahidəsi (Veymardakı protestant gimnaziyasında) ona çox güclü mənəvi təsir göstərəcəkdı...

1830-da (filosof dostlarından birinə məktubunda) əzizi Kristiananın ölümündən sonra özünü tamamilə bədbəxt hiss etdiyini və bu tənhalığı başqa birisinin məhəbbətilə doldurmaq məqsədilə Marianna adlı qadına evlənmək təkliflə getdiyi karetanın yolda sınmasını qarşıda onu gözləyən daha bəd

olaylara doğru inadkarlıq etməmək xəbərdarlığı kimi qəbul edib, evlənmək fikrindən əl götürdüyünü bildirir...

Bu adam bütün bunları necə çatdırırmış? Bu sualın qaranlığında görünən yeganə işartı kimi deyək ki, Höte sutkada 5-cə saat (dünya “yuxusuzları” arasında yalnız Edissondan 2-cə saat çox) yatarmış. Günün 5-də 4-nü (hətta qida öynələrində belə!) eşidər, danışar, yazarmış...

Şairliyin dahilik “dadını çıxarmış” bu şair Həzrət Məhəmmədi (s.ə.s.) vəsflərində belə də yazırdı: “O, şair yox, peyğəmbərdir. Onun Qurani-ilahi qanundur, insan tərəfindən əyləncə məqsədilə və ya ümumi maarifi artırmaq üçün yazılmış kitab deyil”, “Yaradılmış varlıqların başı Məhəmməddir”.

Və... müasirləri: “Bəs, Volfqanq özü kimdir?..”

İki yüz ilə yaxın səslənmiş bu xaotik-dilemmatik şübhə və suallara 1995-ci ildə Veymarda bir qrup tədqiqatçı alimlə onun əsərlərini və məktublarını dərinləndirən öyrənmiş şeyx əl-Murabit “Höte müsəlmandır” fətvası ilə cavab verəcəkdilər...

Qurani-Kərimin latın, alman, ingilis və fransız dillərinə edilmiş tərcümələrinin yetərsiz, bir çox halda naqis olduğunu daim vurğulayıb, həmişə yeni tərcümələr axtaran, ərəbdilli dərsləkləri, səyahətnamələri, böyük Şərq klassiklərini, Quran təfsirlərini, Məhəmməd peyğəmbər (s.ə.s.) barədə kitabları oxumaqdan yorulmayan Höte ölüm yatağındaykən belə, əllərilə səmada “Allah” kəlməsini (ətrafındakılar bunu onun öz adındakı “Wolfqanq”ın ilk hərfi - “W” kimi imitasiya etsələr də) çizməklə, məhz Qurandakı Tək Tanrını zikr etdirmiş...

VIII iştirakçı: Arada ədəbi fəaliyyətdən bir qədər uzaqlaşmış dövlət məsələləri ilə məşğul olan şair, nəhayət, bu cür işlərdən yorulub, yenidən ciddi-ədəbi fəaliyyətə davam edir və bir çox yeni əsərlər yazır.

Onun həyat və fəaliyyətinin Veymar dövrü ayrıca mərhələ təşkil edir. 1775-ci ildə Saksoniya-Veymar Hersoqu Karl Avqustun

çağırışı ilə o, Veymara köçüb, nazir və gizli şüranın üzvü təyin edilir. Höte gərgin fəaliyyətə qoşulur. Təsərrüfat, maliyyə və mədəniyyət məsələlərində yaxından iştirak edir. Onun müxtəlif sahələrdə aparmaq istədiyi islahatlar baş tutmur.

Alman burgerliyində vətəndaşlıq borcunu yerinə yetirmək hissini zəif olması onda naümidlik doğurur. “Tufan və təzyiq” dövrünün üsyankarlıq əhval-ruhiyyəsi ilə xırda burjua, mütləqiyyətçi əhval-ruhiyyəsi arasında tərəddüd edir. Mövcud həyata inqilabi təsir göstərmək yolundan kənarda durur, ciddi daxili ziddiyətlər keçirir. 1786-cı ildə, nəhayət, Veymar sarayından qaçıb İtaliyaya gedir. Bunu o həm həyatı, həm də ədəbi-bədii fəaliyyəti sahəsində özünü “hieri” adlandırır. Höte şərq dilində işlətdiyi bu kəlməni həyatının yeni səhifələri ilə bağlı olan bir söz kimi işlətməyi çox sevərdi. O, bu sözü bir də qoca yaşlarında, Şərq poeziyası aləminə köçüb “Şairlər şahı” adlandırdığı Nizami, Firdovsi, Ənvəri, Rumi, Hafiz, Cami, Sədi yaradıcılığı ilə məşğul olduğu zaman işlətməmişdi.

“Dünyada ən çox öyrənilən 100 tarixi şəxsiyyət”i müəyyənləşdirib, xüsusi kataloq tərtib etmiş Amerikanın Konqres Kitabxanasının araşdırma nəticələrində Höte (L.Tolstoydan sonra) ikincidir. Kataloq hazırlanarkən həmin şəxslər haqqında yazılan nüfuzlu monoqrafiyalar əsas götürülüb.

Kitabxanada keçiriləcək ənənəvi tədbir forması kimi “*Höte dünyası*” adlı “Gənc Verterin iztirabları” adlı **kitab müzakirəsi** keçirilə bilər. Əvvəlcə, kitabxanaçı kitab haqqında ətraflı məlumat verir daha sonra müzakirəyə keçid alır. Tədbir zamanı iştirakçılar və oxucular ədibin həyat və yaradıcılığı haqqında öz fikirlərini bildirirlər.

Kitabxanaçı: Bilirəm, dursa da, zaman qəsdinə,
Gətirmək dilərsən Şirazi mənə.
Çıxıb qalaq-qalaq odun üstünə
Şeirlər söyləyim ürəkdən sənə...

“Gənc Verterin izzatları” Hötenin ən məşhur əsərlərindən biridir. “Verter” yalnız məhəbbət romanı deyildir. Onu tarixi əhəmiyyətli kitab səviyyəsinə qaldıran əsərdə nəzərdən keçirilən ciddi problemlərdir: azadlıq sevən şəxsiyyətin insanpərvərliyi, azadlıq ideallarına düşmən olan cəmiyyət ilə qarşılıqlı əlaqəsi.

Böyük alman şairi, yazıçı və alimi İohann Volfanq Höte dünya klassik ədəbiyyatının ən görkəmli nümayəndəsidir. O özünün bütün ədəbi fəaliyyətini alman milli ədəbiyyatının təşəkkül tapmasına, çiçəklənməsinə, dünya xalqlarının ədəbiyyatı və incəsənəti arasında möhkəm əlaqə yaradılması işinə sərf etmişdir.

“Gənc Verterin izzatları”, “Vilhelm Meyster”, “Faust” kimi əsərlərində o, dövrünün ən mühüm məsələlərinə toxunmuş, obyektiv mənasına görə, inqilabi ruhla dolu olan yüksək bədii nümunələr yaratmışdır.

Böyük şair 1832-ci il mart ayının 22-də vəfat etmişdir. Marks və Engels Hötenin dünya ədəbiyyatında tutduğu mövqeyə böyük qiymət vermiş, onun dünyagörüşündəki ziddiyyətlərin dərin elmi təhlilini vermiş, yaradıcılığına sonsuz hörmət bəsləmişlər. Hötenin “Gənc Verterin izzatları” indiyə qədər öz estetik, siyasi mənə gözəlliyini itirməyən əsərdir. Öz dövründə bu qədər səs salan bir əsər təsəvvür etmək çətindir.

Höte qəhrəmanları çox vaxt Şekspir qəhrəmanları ilə yanaşı durur. Onlar ziddiyyətli olsalar da, zəngin daxili aləmə yüksək ideyalara malikdirlər. Onlarla mühit arasında bir uçurum vardır. Bu qəhrəmanlar çox vaxt dövrün faciəli həyatının qurbanı olurlar. Hamletlə öz Verterinin “qohumluğunu” hiss edən Höte bir vaxt yazırdı ki, Hamletin qarşısında dünyanı nizama salmaq vəzifəsi durur. O, həyatın ağır yükünü öz üzərinə götürmüşdür. “Lakin bu ağır yükü nə almaq, nə də aparmaq iqtidarında deyildir”. Gənc Verterin taleyi də buna bənzəyir. Mövcud mühit onu sıxır, əzir, onu hər yerdə təhqir edirlər, o, nə ictimai, nə də

şəxsi həyatında öz arzu və istəyinə nail ola bilir. Nəhayət, özünü həlak edir. Müəllif qəhrəmanının dəfn mərasimini belə təsvir edir: “Tabutu fəhlələr aparırdılar, onu bir nəfər də olsun ruhani müşayiət etmirdi”. Verter öz ölümü ilə də dövrünə qarşı çıxır. Hötəşünaslıq elmi sübut etmişdir ki, Verteri fərqləndirən cəhət onun mənəvi zəifliyində, iradəsinin xəstəliyində deyildir. “Verter əzabı daha çox sağlam ruhun azarlı dünyanın qarşısındakı əzabıdır. Xəstə olan Verter deyil, o dövrün alman mühiti, alman dünyasıdır”. Verter özü inqilabçı olmasa da, onun haqqında yazılmış bu əsər inqilabi ruha malikdir.

“Gənc Verterin iztirabları” yüksək hissiyyat, zəngin psixologiya, dərin mənəviyyat romanıdır. Öz dövrünün oxucularına onun misilsiz təsiri bir də məhəbbət, böyük əməllər carçısının mahiyyətini gözəl ədəbi dildə ifadə etməsindədir. Alman ədəbiyyatı mütəxəssisləri çox doğru olaraq qeyd edirlər ki, “Verterin dili bu gün belə öz təmizlik və tərəvətini itirməmişdir”. Höte özünü burada alman ədəbi dilinin yaradıcısı kimi göstərmişdir. Ruslar üçün Puşkinin, azərbaycanlılar üçün Vaqifin ədəbi dili nə deməkdirsə, almanlar üçün Hötenin ədəbi dili o deməkdir. Puşkin nəsrini özünə qədərki rus nəsrinə nisbətən hansı səviyyədədirsə, “Verter” in nəsrini həmin səviyyədədir.

Bu dil həm primitivlikdən, həm də mürəkkəblikdən uzaq, aydın, zəngin, mədəni dildir. Şübhəsizdir ki, tərcümədə əsərin bu xüsusiyyətinə fikir vermək son dərəcə mühümdür. Bütün bunlar nəzərə alınmış, sözlərin ahəngdar axınına, alman təfəkkür tərzinin aydın ifadəsinə, obrazların azərbaycanlı oxucuya sərrast və yığcam dildə çatdırılmasına xüsusi səy edilmişdir.

Hötenin Şərq, o cümlədən Azərbaycan mədəniyyətinə yaxınlığı, onu mütərəqqi bəşəriyyətin digər sənət dühaları ilə yanaşı bizə daha çox sevdilir. Onun Gəncənin adını çəkməsi, Mazandaran haqqında bəhs etməsi, tariximizə aid bəzi fikirləri, Şimali, Cənubi Azərbaycanın coğrafi mövqeyini rahat, gözəl

bilməsi, nəhayət, böyük Azərbaycan şairi Nizamiyə verdiyi dəyər və misilsiz qiymət ədibin xalqımıza bəslədiyi dərin hörmət hissinin ifadəsidir.

Heç şübhəsiz, bu tərcümə, böyük alman şairi və mütəfəkkirinin zəngin ədəbi-bədii irsini oxucularımıza çatdırmaq sahəsində gözəl bir təşəbbüsüdür.

Tədbirin sonunda məktəblilər sözü gedən əsərdən hissələr səhnələşdirirlər.

İohann Volfqanq Höte və onun əsərlərini oxuculara tanımaq məqsədilə kitabxanada keçiriləcək tədbirlərdən biri də *“Təkrarsız qələm ustadı Höte”* adlı **ədəbi-bədii gecədir**.

Tədbirə Azərbaycanın görkəmli ədibləri; şair və yazıçılar, sənət-söz adamları, tərcüməçilər, oxucular, məktəblilər və ümumilikdə poeziyasevərlər toplaşır. Qonaqlar şairin şəkilləri, müxtəlif adda əsər başlıqları və şeir misraları yazılmış çərçivələrlə bəzədilmiş zalda öz yerlərini tuturlar.

I aparıcı: Salam, dəyərli qonaqlar, sizlərin hər birini xoş gördük. Bu gözəl şeirli, nəğməli tədbirə xoş gəlmisiniz. Bu gün hamımız Hötenin 270 illik yubileyi münasibətilə onun keçdiyi ömür yoluna boylanırıq.

Şərq də Allahındır,
Qərb də Allahın.
Cənub, Şimal gözündə tən
Pay veribdir hamıya bir
Öz səxavət kisəsindən ...

Harda olsan ona inan,
Təkcə odur “Adil” olan.
Yüz adından biridir bu,
“Amin” sənin borcun.

Nəfəsdə Allahın iki lütfü var,

İçin hava ilə dolub-boşalar.
Biri sıxışdırır, biri yaşadır,
Həyatda nə varsa belə qoşadır.
Allaha şükr elə işin gəlsə tərs,
Şükr elə verəndə yeni bir nəfəs...

II aparıcı: Bu il dahi alman yazarı və filosofu İohann Volfqanq Hötenin anadan olmasının 270 illiyidir. İki əsrdən artıqdır ki, insanlıq bu böyük şairin, dramaturqun və alimin sözünün sehrindədir.

O, dünya ədəbiyyatına yön verən, əsərləri ilə bəşəriyyətin yaddaşında iz açmış nəhəng qələm sahiblərindən, ölməz fikir adamlarından biridir. O, dostu Şillərlə birlikdə klassik alman ədəbiyyatının ən parlaq nümunələrini yaratmışdır. Onun bir çox əsərləri Avropa romantizmini ən uca zirvəyə yüksəltmişdi.

I aparıcı: Höte Azərbaycanda da tanınır və sevilir. Dünyaca məşhur olan “Faust” faciəsi dilimizə tanınmış şair Əhməd Cəmil tərəfindən uğurla tərcümə edilmişdir. Şairin “Şərq-Qərb” nəşriyyatında 2010-cu ildə “Dünya ədəbiyyatı klassikləri” silsiləsindən buraxılmış iri həcmli bircildliyinə “Faust” dan əlavə, Çerkəz Qurbanlının tərcüməsində “Gənc Verterin iztirabları” romanı və şeirləri salınmışdır. Şeirləri dilimizə Ələmdar İsa və Həmid Arzulu çevirmişlər. Romantik sevgi ədəbiyyatının bu parlaq nümunəsi nəşr olunandan sonra Almaniyada və bütün Avropada gəncləri öz təsiri altına alıb. O, bu əsərini 1774-cü ildə yazmışdı. Cəmi üç ay ərzində yazılan bu məktub-romanda əslində müəllif yaşantılarını, 22 yaşındaykən, 1772-ci ilin 9 aprelində bir məclisdə tanış olduğu Şarlotta Buffa duyduğu heyranlığı qələmə almışdır.

II aparıcı: “Şərq-Qərb divanı” nı isə İohann Volfqan Höte 65 yaşında yazmışdır. Ölən gününədək, yəni 1832-ci ilədək ara vermədən çalışan, axtaran, öyrənən, yazan böyük şair, həm də sevgi dahisi idi; ixtiyar yaşında da gənclik ruhunu qoruyurdu.

Gənc yaşlarından Şərqlə, İslam aləmi ilə, Doğunun böyük şairlərinin əsərləri, Quran-i Kərimi ilə maraqlanan, Avropa üçün sirli və romantik bir aləm olan Osmanlı dövlətinin mədəni sərvətlərinə xüsusi bir sevgi ilə yanaşan Höte Hafiz lirikasından da Mariannenin gözəlliyindən odlandığı kimi duyğulanmışdı. Höteyə qədər Şərqlə Qərbin dioloqu çox mərhələlərdən keçmişdir. Özəlliklə Osmanlı həyat tərzindən gələn mövzular türk ruhu Avropada uzun müddət bütün böyük sənət adamlarının rəsm, musiqi, səhnə əsərlərinə, ədəbi əsərlərə hakim olmuşdur.

Yalançı mollalar! Cavabım kəsə!

Mənim qüdrətimə şübhəniz vardı.

Tanrının hökmüdür! Əgər istəsə

Mən də bir soxulcan yaradıldım...

I aparıcı: “Şərq-Qərb divanı” adı əsərin ruhunu gözəl ifadə edir. Şərq müdrikliyi, mifalogiyası, İslam dəyərləri alman dühası ilə dəyərləndirilərkən insanlığın ümumi dünya görüşü, ortaq estetik dəyərləri, bəşəriyyətin əbədi qayğıları, mükəmməl bir şəkildə ortaya çıxır, savaşı, didişmələr, ayrı-seçkiliklər, mənasızlaşır.

Yüz il xoş rəftarı Bərməkilərin,

İnsanı ucaldan mühit yaratdı.

Mən də iyirmi il gözəlliklərin

Çəkib şirəsini ömrümə qatdım.

II aparıcı: Dünya ədəbiyyatında önəmli mövqe sahibi olan məşhur alman yazarı İohann Volfqan Höteyə bəslənən məhəbbət nədən irəli gəlir? Bunun səbəblərini heç şübhəsiz, böyük şairin şəxsiyyət və varlığının xüsusiyyətində, dühasının mahiyyətində aramaq lazımdır. Qısaca ifadə etsək: Höte böyük mütəfəkkir, bacarıqlı dövlət adamı, görkəmli rəssam anatomiya və botanika sahəsində kəşflər sahibi olan bir alimdir. Təmiz əxlaq, çalışqanlıq, mədəni cəsəret və ədalət hüquqçusu, Universitet təhsili almış, hüquq doktoru olmaqla bərabər, o, özünün

fəaliyyətini geniş bir sahədə çalışqanlığı ilə təbii elmlər və ədəbiyyata sərf etmişdir.

I aparıcı: Bu böyük istedad sahibi hərtərəfli həyat təcrübəsini, elmini, tarixdən, əfsanələrdən və digər mənbələrdən əxz etdiyi ilhamı, duyğu və düşüncələrini təkmilləşdirərək insanlığın istifadəsinə təqdim etdiyi əsərlərində bəşəri dəyərləri tərənnüm etmişdir. Əsərlərində ən çox və israrla dilə gətirdiyi dəyərlər sevgi və barış, hürriyyət, qardaşlıq, sakitlik, gözəllik, yaxşılıqdır.

II aparıcı: Alman dili və ədəbiyyatına damğasını vurmuş məşhur şair İohann Volfqan Hötenin ən önəmli əsəri “Faust” dan sonra ikinci sırada isə, heç şübhəsiz, bütün alman dili və ədəbiyyatçılarının yekdilliklə qəbul etdiyi kimi “Şərq-Qərb divanı” adlı divanıdır.

Şair öz şeirinin layihəsini,
İnamı olmasa yarada bilməz.
Musiqi qatmasa könül səsini
Kaman tək yangılı ürəyə gəlməz...

Ədəbiyyat siyahısı

Əsərləri

Kitablar

Seçilmiş əsərləri. - Bakı : Şərq-Qərb, 2010. - 768 s. - (Dünya ədəbiyyatı klassikləri).

Gənc Verterin iztirabları;. - Bakı : Qanun, 2018. - 160 s.

Faust : Faciə. - Bakı : Çarşıoğlu, 2006. - 536 s. - (Dünya Ədəbiyyatı).

Faust : Faciə. - Bakı : Öndər, 2004. - 560 s. - (Dünya Ədəbiyyatı).

Lirika : poeziya. - Bakı : Şirvannəşr, 2007. - 96 s.

Qərb-Şərq divanı = West-Östlicher Divan : Poeziya. - Bakı : Şirvannəşr, 2008. - 400 s. : rəngli foto.

Kitablarda

Oxu kitabı ; Çəmənçiçəyi ; Arfaçalanlar və s. : şeirlər // Alman ədəbiyyatı antologiyası. - Bakı : Şərq-Qərb, 2009. - S. 43-49.

Şeirlər // Rza X. (Ulutürk). Seçilmiş əsərləri. - Bakı : Xalq Bank, 2014. - S. 477-478.

Dövri mətbuatda

Hicrət ; Azad fikir ; Gerçək şeir və b. şeirlər // Ədəbiyyat qəzeti. - 2018. - 31 mart. - № 11. - S. 22-24.

Qərb-Şərq divanı : şeirlər // Azərbaycan. - 2019. - № 5. - S.8-51.

Dünya söz sənətinin karifeyi Höte

(metodik vəsait)

Ünvan: AZ-1022 Bakı şəh., S.Vurğun küç.88;
E-mail: info@clb.az
URL: www.clb.az

F.Köçərli adına Respublika
Uşaq Kitabxanasında
çap olunmuşdur.
Sifariş: 32
Çapa imzalanmışdır: 14.06.2019
Tirajı: 100
Pulsuz